

Masarykova Univerzita
Filozofická fakulta
Seminář dějin umění

Bartholomeus Spranger - Vanitas

DU0105 Písemná postupová zkouška

OBSAH

ÚVOD	3
1. ŽIVOT BARTHOLOMEA SPRANGERA	4
1.1. Počátky tvorby	4
1.2. Příchod na dvůr Rudolfa II.	5
2. CHARAKTERISTIKA TVORBY	6
3. VANITAS	7
3.1. Základní charakteristika	7
3.2. Námět	7
3.3. Popis díla	7
ZÁVĚR	8
POUŽITÁ LITERATURA	8

ÚVOD

„Marnost nad marnost! řekl Kazatel. Marnost nad marnost, všechno je marnost!“¹

Druhá část této citace z Bible bývá často ponechána ve svém původním znění: „*Vanitas vanitatum et omnia vanitas*“. Snad pro svou hloubku byl tento námět často vyhledávaný mnoha umělci. Téma bývá pojímáno různě a lze najít hned několik symbolů odkazujících na prchlivost života. Mnoho významných umělců se snažilo přenést svou vlastní představu na plátno, výjimkou nebyl ani Bartholomeus Spranger.

Při výběru tématu této ročníkové práce jsem dlouho přemýšlela, které dílo či autora si vybrat. Při procházení galerií jsem narazila na zajímavá díla a ačkoliv by bylo mnohem snadnější věnovat se dílům notoricky známým, Sprangerova tvorba mne upoutala, a proto jsem se rozhodla věnovat jeho malbě. Ač není v českém prostředí neznámou osobností, musím přiznat, že pro mne byl až do návštěvy královského hradu Wawel v Krakově opomíjenou osobností. Rozhodla jsem se tedy touto formou rozšířit své znalosti a zároveň se pokusit představit Sprangerovo pojetí tématu *Vanitas*.

¹ Bible: překlad 21. století. Vyd. 1. Praha: Biblion, 2009, 1564, s.834. ISBN 978-80-87282-00-7.

1. ŽIVOT BARTHOLOMEA SPRANGERA

1.1. Počátky tvorby

Batholomeus Spranger van den Schilde se narodil 21. dubna 1546 v Antverpách, kde také studoval malířství a vyučil se krajinářem. Ve svých devatenácti letech opustil rodné Nizozemsko a vydává se na cesty do Paříže, Lyonu, Parma či Milána. Během pobytu v Paříži se věnoval především portrétní tvorbě. Jeho cesta však pokračovala až do Říma.

V Římě se Bartholomeus Spranger naučil novým poznatkům a také se zdokonaloval v krajinomalbě.² Získal cenné zkušenosti v malbě al fresco a naučil se vytváření miniatur. Během svého pobytu v Římě se věnoval hlavně studiu starých mistrů, stejně jako tomu bylo u většiny příchozích malířů. V jeho rané tvorbě můžeme spatřit poučení z tvorby Zuccariů či prací Michelangela. Převzal především ztvárnění postav, které díky prudkým šroubovitým pohybům odkazují právě na tyto mistry. Spranger se také podílel na výzdobě vily kardinála Farneseho v Caprarole.

V Římě se Spranger setkává s Karlem van Manderem. Ten se mu stal nejen spolupracovníkem, ale také přítelem, se kterým spolupracoval i v pozdějších letech. Právě van Mander napomohl šíření Sprangerovy tvorby v Nizozemí, když zde představil jeho kresby tamějším umělcům.

Jedním z těchto umělců je Henrik Goltzius, který je se Sprangerovým jménem spjat již z dřívější tvorby. Po usazení v Haarlemu v roce 1577 byl umělcem, který Sprangera v rané tvorbě ovlivnil. Později se jejich role obrátily a Sprangerovy kresby, které roku 1582 přivezl van Mander, se staly inspirací pro Goltziovy rytiny. O rok později způsobily tyto rytiny tzv. sprangerovskou revoluci.

Spvou římskou kariéru završil titulem dvorního malíře papeže Pia V. Z Itálie je pak na doporučení významného umělce Giavanniho da Bologne pozván na vídeňský dvůr Maxmiliána II. Spolu se Sprangerem byl pozván neméně dobrý sochař Hans Mont. Oba umělci jsou dodnes považováni za významné osobnosti rudolfínské doby a manýrismu. Spolu vytvářeli také výzdobu Neugebäude.

² FUČÍKOVÁ, Eliška, Beket BUKOVINSKÁ a Ivan MUCHKA. Umění na dvoře Rudolfa II. Praha: Aventinum, 1991, 255 s.

1.2. Příchod na dvůr Rudolfa II.

Často se v souvislosti se Sprangerovou tvorbou setkáváme s pojmem rudolfinské umění. Alespoň krátce se pokusím nastínit období a především panovníka, který tomuto umění dal jméno. Po smrti Maxmiliána II. nastoupil na císařský trůn Rudolf II., který se nesmazatelně zapsal do našich dějin jako vášnivý sběratel umění a mecenáš. Jeho vášeň pro umění dosahovala takové míry, že se mnohdy nebál odsunout své vladařské povinnosti stranou. A právě díky tomu se na dvůr císaře Rudolfa II. dostalo mnoho významných děl z celé Evropy. Nutno podotknout, že Rudolf II. nebyl první na habsburském dvoře, kdo projevoval zájem o umění. Již Maxmilián I. na svém dvoře zaměstnával významné umělce. Rudolf II. tedy poněkud svérázněji pokračoval ve skoro stoleté tradici.

Zatímco předchůdce Maxmilián II. sídlil i se svými sbírkami ve Vídni, Rudolf II. se rozhodl přesídlit do Prahy. Již před rokem 1583 byla většina Rudolfova majetku přemístěna právě tam.

Spranger ve Vídni nezískával mnoho zakázek a císař jej nepověřoval žádnou významnější prací. Navíc si při cestě do Lince císař vybral sochaře Hanse Monta, který s ním přesídlil do Prahy. Po nějakém čase však Hans Mont opustil pražský dvůr a Spranger se tedy rozhodl, že opustí Vídeň a nalezne uplatnění jinde. To se nelíbilo nejvyššímu komořímu Wolfgangu Rumpfovi a Spragera ihned povolal zpět. Spranger se tedy vrátil a zdá se, že toto rozhodnutí nebylo chybné, protože po přesídlení na Rudolfův dvůr se stal jedním z umělců, kteří se těšili nejvyšší císařovy přízně a důvěry. S tím přicházelo mnoho zakázek a také vzestup již tak dobré pověsti.

Spranger se postaral také o rozvoj manýrismu. V Praze se podílel na výzdobě císařského hradu. Věnoval se také tvorbě pro měšťany či šlechtice. V Praze se také oženil a setrval zde až do své smrti. Roku 1595 byl povýšen na šlechtice, ve své rodné zemi pak získal během návštěvy roku 1602 titul knížete. Svůj hlavní ateliér měl v paláci císaře, který jej při práci často sledoval. Díky svému úspěchu byl Spranger zámožný, mohl si tedy dovolit rozlehlý dům pod hradními schody. I přesto, že působil převážně v českých zemích, měl také významný vliv na rozvoj Haarlemské akademie. Ta byla první malířskou školou v Holandsku. Patřil také k zakladatelům umělecké kolonie v Praze.

Ke konci života mu již tak dobře neslouží oči, získává tedy povolení malovat doma. Každý nový obraz však patřil Rudolfu II. Bartholomeus Spranger zemřel v srpnu 1611 v Praze. Jeho závěť byla napsána česky i přesto, že se čeština na dvoře obvykle nepoužívala. I to svědčí o jeho přízni k Praze.

2. CHARAKTERISTIKA TVORBY

Sprangerova tvorba se řadí k manýrismu, jehož je hlavním představitelem. Patřil mezi nejinventivnější malíře pražského dvora. Ve svých počátcích se věnoval především krajinomalbě a miniaturám. V Itálii získal uznání díky nočním scénám a již zmíněným krajinám. Postavy v jeho dílech jsou výrazné především svou (mnohdy až přehnanou) mimikou. Obdivoval tvorbu Parmigianinovu a Correggiovu.

Po příchodu na dvůr Maxmiliána II. se věnuje nástěnnému cyklu na téma Ovidiových *Metamorfóz*, zde využívá vlastních invencí. Poučen tvorbou Zuccariů představuje vyzrálost, která je patrná ve vzdušné a dramatické kompozici. Jsou zde zřejmé také znaky spojené s Michelanelem. Tímto cyklem se jeho styl vykrytalizoval ve specifickou Sprangerovy tvorby. Štíhlá těla se vyznačují prudkými šroubovitými pohyby. Figurální složka díla je v dokonalém souzvuku s krajinou. Pro jeho tvorbu je také typická výrazná barevnost a práce se světlem, která je efektivní.

Jeho pražská tvorba se věnovala především mytologickým tématům. Postavy zde obvykle zaplňují celou plochu obrazu a jsou výrazné svou naaranžovanou pozicí. Po smrti manželky Christiny se věnoval spíše ponurným tématům, které jsou patrné úbytkem barevnosti a dramatičnosti s námětem pomíjivosti. Z tohoto období pochází také *Vanitas*.

Po celou dobu 80. let 16. století se v jeho okolí nevyskytovala žádná konkurence, postupem času však přicházeli noví umělci. Znovu se začal zabývat barevností svých obrazů a plasticitou tvaru. Pro plastickou výstavbu obrazů využíval dobře volených barev. Zde byl patrný vliv malířů Aachena, Heintze nebo sochaře Adriana de Vriese. Na počátku 90. let se věnoval cyklu, který zachycoval scény z života Venuše. Zde nalézáme štíhlá nahá těla vycházející z temně provedeného podkladu. Zvláštností je především expresivita malby. Především však zmizely ozdobné detaily, které jindy hojně využíval. Svou popularitu získal díky schopnosti přizpůsobit se všemu novému ve stále se rozvíjejícím umění a překračování konvencí.

3. VANITAS (po r. 1600)

3.1. Základní charakteristika

Obraz je namalován olejovou technikou na plátno a má rozměry 67 x 96,5 cm. Přesná datace není známá, vznik se uvádí po roce 1600. Nyní se nachází v královském paláci Wawel v polském Krakově. Pochází z kolekce Międzyńskich-Dzieduszyckich.

3.2. Námět

Vanitas je slovo latinského původu, v překladu znamená marnost. Téma marnosti a lidské pomíjivosti se v umění objevuje již odedávna, avšak nejvíce se rozvinulo v 16. a 17. století. Čerpá ze starozákonní knihy Kazatel (Kz 1,2), kde se objevuje již v úvodu zmíněný citát - *Marnost nad marnost, všechno je marnost*. Toto téma má mnoho způsobů vyobrazení. Objevuje se jak figurální podoba - setkání tří živých a tří mrtvých, může se objevit i řecký Chronos. Spíše se setkáváme s předměty nesoucí symboly marnosti. Nejčastěji se setkáváme s lebkou, která je zobrazením smrti. Dále se může objevit hnilící ovoce, přesýpací hodiny, bubliny či hudební nástroje.

3.3. Popis díla

Na obraze Bartholomea Sprangera divák spatřuje hned několik symbolů znázorňujících námět marnosti. Pozornost upoutává osvětlené dítě, které ztvárňuje řeckého boha smrti Thanata. Tento řecký bůh je synem bohyně noci Nykty a jeho bratrem byl bůh spánku Hypnos. Na tomto obraze je znázorněn jako malé dítě s náznakem černých křídel, které se na temném pozadí nepatrně ztrácejí. Pravou ruku má opřenou o lebku a ukazuje směrem k divákovi. Druhou rukou přichycuje tabuli na které je latinský nápis *Hodie mihi, cras tibi*. Tento nápis se dá do češtiny přeložit jako *Dnes mě, zítra tobě*. Levý ukazováček protentokrát směřuje k přesýpacím hodinám, které jsou z pohledu diváka v pravém dolním tabule. Všechny tyto symboly poukazují na pomíjivost života a obraz je tedy lehce čitelný. Obraz není zbytečně detailní. Z temného pozadí vystupuje Thanatos s lebkou. Tabule i hodiny jsou temnější.

ZÁVĚR

Bartholomeus Spranger zanechal mnoho krásných obrazů. Při setkání s jeho tvorbou na mě více zapůsobily malby z pozdějšího období jeho tvorby. V českých zemích je hlavní postavou manýristického umění na dvoře Rudolfa II. I proto by se měl každý s jeho tvorbou alespoň krátce seznámit. Jeho obrazy nalezneme v českých sbírkách, tudíž cesta za poznáním jeho tvorby nemusí být náročná.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

BIBLE: překlad 21. století. Vyd. 1. Praha: Biblion, 2009, 1564, s.834.

FUČÍKOVÁ, Eliška, Beket BUKOVINSKÁ a Ivan MUCHKA. Umění na dvoře Rudolfa II. Praha: Aventinum, 1991, 255 s.

HALL, James. Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha, 1991.

HARLAS, František Xaver. Rudolf II., milovník umění a sběratel. Praha: F. Topič, 1918,79 s.

CHÂTELET, Albert. Světové dějiny umění: malířství, sochařství, architektura, užité umění. České vyd. 2., upr., V Ottově nakl. 1. Praha: Ottovo nakladatelství v divizi Cesty, 2004, 784 s.

JANÁČEK, Josef. Rudolf II. a jeho doba. Vyd. 2. Praha: Paseka, 1997, 564 s.

RULÍŠEK, Hynek. Postavy, atributy, symboly: slovník křesťanské ikonografie. Vyd. 1. V Hluboké nad Vltavou: Alšova jihočeská galerie, 2005, 500 s.